

щих навчальних закладів. – Вінниця: Нова книга, 2005. – 320 с.

3. Остапович О. Народна етимологія у семантиці фразеологічних одиниць з когнітивного погляду//Сучасні проблеми германістики в Україні. Матеріали міжнародної наукової конференції. – Дрогобич: Видавець Сурма, 2008. – с. 167
1. Deutsches Wörterbuch. Rechtschreibung, Grammatik, Stil, Wörterklärung, Fremdwörterbuch / Von Mackensen. 9 völlig erweiterte und neu bearbeitete Auflage. – München: Südwestauflage, 1977. – 1220 S.
2. Deutsches Wörterbuch / Von Gerhard Wahrig. Neu herausgegeben von Dr. Renate Wahrig-Burfeind. – Gütersloh: Bertelsmann Lexikon Verlag, 1994. – 1824 S.
3. Duden Deutsches Universalwörterbuch. – Mannheim-Leipzig-Wien-Zürich: Dudenverlag, 2001. – 1892 S.
7. Duden Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten. – Mannheim-Leipzig-Wien-Zürich: Dudenverlag, Band 11. – 2002. – 593 S.
4. Peter Braun. Kulturgeschichte der deutschen Küche. – München: Verlag C.H. Beck oHG, 2008. – 254 S.
5. Wörterbuch: Deutsch als Fremdsprache / Von Günter Kempcke. – Berlin-New York: Walter de Gruyter, 2000. – 1329 S.

Мельник Ю. П.
(Чернівці)

ОСНОВИ ФОРМАЛЬНОГО ПРЕДСТАВЛЕННЯ СТРУКТУРИ РЕЧЕННЯ В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

У статті йдеться про формальне представлення речення у термінах X-штрих теорії в англomовному дискурсі.

The article deals with the formal representation of the sentence in the terms of X-Bar Theory in English discourse.

В статье рассматриваются способы формального представления предложения в терминах X-штрих теории в англоязычном дискурсе.

Синтаксичні зміни у тексті завжди викликали увагу та зацікавленість вчених. Сучасний стан лінгвістичних розвідок характеризується спрямованістю уваги мовознавців до проблем функціонування та розвитку мовних систем. Одним із здобутків синтаксичної теорії є трактування речення як багаторівневої, ієрархічно організованої одиниці, структурні елементи якої перебувають у взаємозв'язку та взаємодії.

Інтерес до проблеми СПР, який виник майже два сторіччя тому не зменшується і нині, оскільки ця проблема складна та багатогранна. В історії вчення про СПР прийнято говорити про три напрями, які вже склалися: логічний, чи семантичний (М.В.Ломоносов, А.Х. Востоков, Ф.І. Буслаєв, М.В.Донецька, В.В.Бабайцева, Л.Д.Чеснокова); формально-граматичний (О.М.Пешковський; А.Б.Шапиро; М.Н.Петерсон, Л.А.Булаховський) та структурно-семантичний (М.С.Поспелов, В.А.Белошапкова, Л.Ю.Максимов, С.Г.Ільєнко). В останні десятиріччя ХХ століття як у вітчизняному, так і в зарубіжному мовознавстві формується принципово новий підхід до вивчення СПР – функціонально-семантичний (Н.К. Оніпенко, 1985; Р.М. Теремова, 1985; М.В. Ляпон, 1988; В.Б. Євтюхин, 1997; С.А. Шувалова, 1990; А.М. Ломов, Р. Гусман Тірадо, 1998,1999). Однак справжній прорив у вченні про синтаксичні структури та їх складові пов'язаний з новаторськими працями Н.Хомського [4;5;6] та його послідовників (Freidin R.; Haegeman L.; Hale K.; Keyser S.J; Jackendoff R.; Neeleman A.).

Генеративізм (або породжувальна граматики) – одна із найпоширеніших у світі лінгвістичних теорій, це – один із різновидів формальних граматики, які впродовж останніх десятиліть викликають великий інтерес у колі дослідників, а також гарячі дискусії у середовищі опонентів.

Генеративна інтерпретація граматики як такої є поворотом до вивчення ментальної спроможності людини, зосередження уваги на синтаксичних структурах, недоступних прямому спостереженню. Саме застосування цієї теорії зумовило використання нового підходу до розв'язання таких проблем синтаксису, як реконструкція германського речення та основні моделі порядку слів у ньому (Kroch A.; Taylor A.; Stockwell R.; Minkova D.; Traugott E.C.); питання про синтаксичні універсали, вивчення типології синтаксичних структур та механізмів граматики змін (Harris A.C.; Campbell L.; Pintzuk S.; Tsoulas G.)

Метою запропонованої статті є опис основ формального представлення структури речення з використанням X-штрих-теорії.

X-штрих-теорія (X-Bar Theory) – це один із компонентів головних модулів Теорії управ-

ління та зв'язування [8, с. 199]. X-штрих-теорія окреслює базовий компонент граматики, визначає первинну структурну форму всіх складових та їх категорій.

Вже в 1970-х рр. Р.Джекендорфф та інші дослідники помітили, що існує чимало спільного у структурах складових (=синтаксичних груп) (phrases) [7]. Як виявилось у всіх компонентів є **вершина**, чи **ядро** (head), яка представлена однією із традиційних частин мови – іменником, дієсловом, прикметником, прийменником, та визначає категорію складової; інакше кажучи, кожна складова є поширенням, **проекцією** (projection) своєї вершини. Будь-яка вершина має **залежні елементи** (dependents), які створюють дві її проекції різного рівня, і рівень проекції відмічається кількістю штрихів при категоріальному символі; звідси і назва: X-штрих-теорія, або X'-теорія (X-Bar Theory). Приєднуючи до вершини X **комплемнти** (додатки) (**complements**), отримуємо проекцію X', а приєднуючи до X' **специфікатори** (specifiers) отримуємо проекцію X'' (=XP). Проекція другого рівня, у такий спосіб, співпадає з повною складовою – XP. В усіх складових комплементи та специфікатори пов'язані між собою несиметричними відношеннями. Це найважливіше відношення між елементами синтаксичної групи називається **с-командою** (c-command) і визначається таким чином: **С-команда (c-command):** X с-командує над Y, якщо X не домінує над Y і найближча в дереві складових категорія, яка домінує над X, домінує також і над Y.

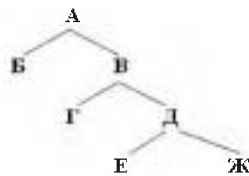

Рис. 1. Приклади відношень с-команди

Схема 1 має таке тлумачення: (1a). А не с-командує ні над якою категорією, тому що домінує над всіма решту вузлами; Б с-командує над В, Г, Д, Е, Ж, але не над А; В с-командує лише над Б; Г с-командує над Д, Е, Ж, ; Д с-командує тільки над Г; Е та Ж командують лише один над одним елементом.

Загальна схема повної складової в термінах X-штрих теорії:

а. Три універсальні правила структури складових:

1. X'' → (ZP) X' (специфікатор та вузол першого рівня)
2. X' → X' (WP) (вузол першого рівня і ад'юнкт)
3. X' → X⁰ (YP) (вершина і комплемент) [2, с. 34-35].

б. Загальна структура повної складової (без ад'юнктів) у відповідності до правил (1а):

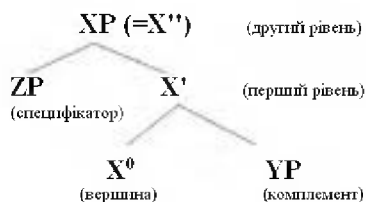
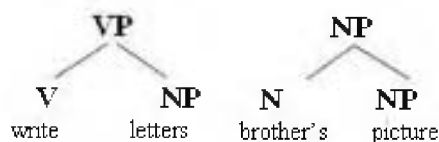

Рис. 2. Абстрактне синтаксичне дерево

На рис. 2 елемент X називається вершиною (head), Z, який поєднується з ним першим, – комплементом (complement), Y – специфікатором (specifiers). Комплемент X позначається як [Comp]; XP], специфікатор як [Spec; XP]. XP₁ та XP₂ – проекції X (projections). Найвища проекція називається максимально.

Вершини або ядра (heads). Традиційні частини мови в генеративній граматиці називаються лексичними категоріями. Вони утворюють лексичні вершини повних складових. Головних лексичних вершини чотири: іменник (N), прикметник (A), дієслово (V) і прийменник (P).

Комплемнти. Будь-яка вершина може мати комплемнти – складові, наявність яких у конкретному випадку визначається лексичною властивістю даної вершини – субкатегоризацією. Наприклад, дієслівна група (*verb phrase*) або іменникова група (*noun phrase*):

Специфікатори (specifiers) – це втрутісні «підмети» повної складової. Специфікатор завжди командує над комплементом. Додатки та деякі специфікатори є двома видами **аргументів (актантів)**, які знаходяться у певних семантичних відношеннях до вершини. Різні вершини допускають різні комбінації аргументів. Повністю факультативні аргументи вважаються **ад'юнктами**.

Ад'юнкти – всі елементи, які виконують функції обставин/означень і не є аргументами. Головна властивість ад'юнктів – вони не міняють категорію складових, яку вони модифікують. Якщо ад'юнкт, наприклад, приєднується до V' , то ад'юнкція створює ще один вузол V' [2, с. 37].

Хоча Х-штрих-теорія спочатку була розроблена для представлення фразових категорій, які є проєкціями вершини V, N, A, P, її з часом прийшлося поширити на і нелексічні (функціональні) категорії. Функціональними категоріями (functional categories) – є категорії, вершини яких представляють собою граматичні фактори (functors), тобто чисто граматичні слова – сполучники, артиклі, вказівні займенники тощо.

Відкриття функціональних категорій – важливе досягнення в історії генеративної граматики, оскільки вони дають можливість пролити світло на структуру категорії S, тобто речення в цілому. Виявляється можливим представити саме речення S і залежне речення S', користуючись схемою Х-штрих-теорії. Речення є проєкцією вершини функціональної категорії, яка називається фінітною групою (Inflectional phrase, IP). Вершина цієї категорії включає такі граматичні ознаки, як час, число, особа тощо. Граматичний підмет знаходиться у позиції специфікаторів IP. Модальні та допоміжні дієслова знаходяться у позиції вершини I^0 . IP вміщує інформацію про час та узгодження. Таким чином, взаємозв'язок між називним відмінком підмета і узгодженням присудка з підметом пояснюється структурним чином: вона виявляється результатом відношення специфікатор-вершина (Spec-Head) всередині категорії IP. Нижче наведемо декілька прикладів формального представлення структури речення на базі Х-штрих теорії. Рис. 3 ілюструє приклад речення (1) *Martha will read the book* з категорією IP:

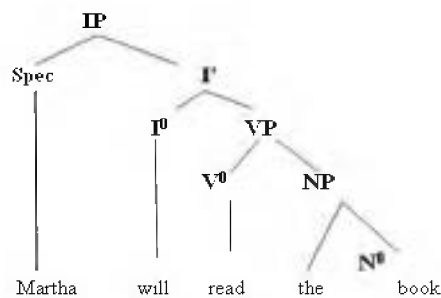

Рис.3. Речення з категорією IP

S, у свою чергу, визначається як проєкція вершини комплементатора (COMP), саме тому ця категорія отримала назву CP. Згідно Х-штрих теорії, структура типового складного речення (2) *Martha knows that students will pass the exam* матиме такий вигляд як на рис. 4.

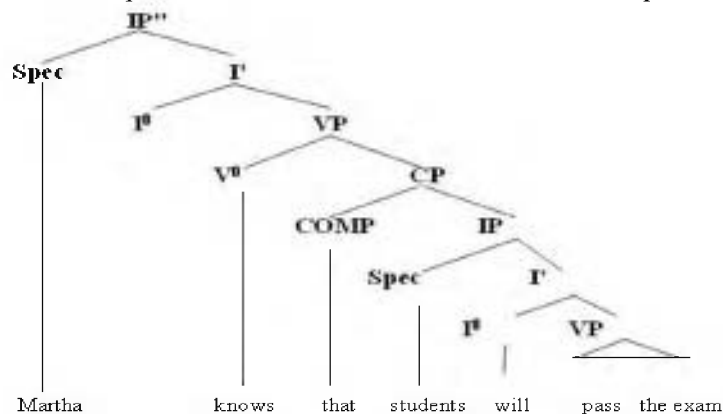

Рис 4. Схема CIP із одним ад'юнктним вузлом

Наступний рисунок ілюструє схему речення із складнішою структурою: *I think that after the holidays I will start a new course* (3) (див. далі).

Розглянемо роль комплементатора у складі складного речення, яка експлікується через позицію та тип самого комплементатора.

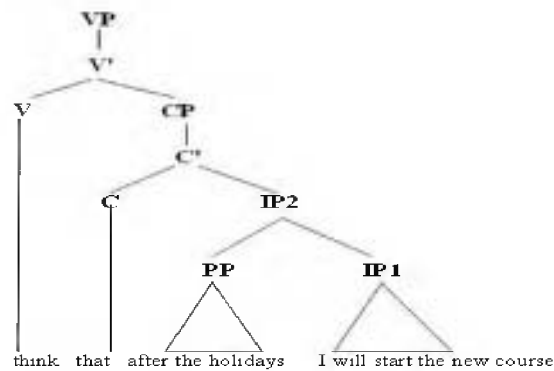

Рис. 5. Схема СПР із двома ад'юнктними вузлами

Візьмемо для прикладу такі речення: 4a. *I expect [that [she will dance after lunch]].* 4b. *[For her to dance after lunch] would be surprising.*

Структурна схема клаузів а. та б. в межах Х-штрих теорії матиме такий вигляд як це показано на рис. 6.

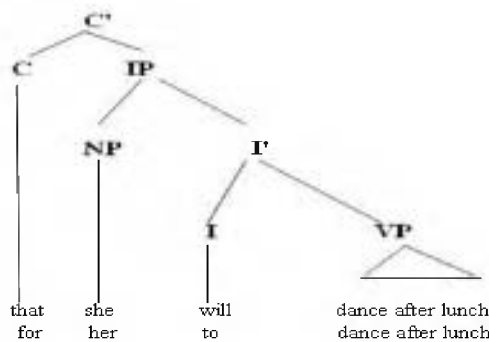

Рис. 6. Схема підрядного речення (клаузу) в термінах Х-штрих теорії, де C' – це проєкція від вершини функціональної категорії C ; IP – підрядне речення або фінітна група (*Inflectional Phrase*); I' – I (скорочено від *INFL* (*finite/non-finite*)) – модальне або допоміжне дієслово; VP – вербальна фраза (*Verbal Phrase*).

У (4a) підрядне речення *she will dance after lunch* є частиною речення *I expect that she will dance after lunch*. Фінітне підрядне речення *she will dance after lunch* вводить сполучником *that*, словом, що належить до категорії комплементаторів. У традиційній граматиці комплементатори – це підрядні сполучники; причому *that* вводить фінітні підрядні речення. У (4b) нефінітне підрядне речення вираз *her to dance after lunch* вводить сполучником *for*, прийменником, який функціонує тут як комплементатор, що асоціюється з нефінітним підрядним реченням. Для того щоб представити структуру речення ми повинні ввести комплементатор, котрий позначимо через C . Комплементатор входить до складу підрядного речення як його *комплемет*. Якщо представити речення 4(a) та (b) у вигляді двогілкової бінарної структури, то матимемо відношення комплементатор-підрядне речення таким як це зображено на рис. 6.

Комплементатор може визначати тип підрядного речення або клаузу. Є два виміри в яких варіюють комплементатори: (i) фінітність та (ii) іллокуція або спосіб. Комплементатори *that* та *if* вводять фінітні підрядні речення, тоді як *for* вводить нефінітні клаузи. Іллокуція у розповідних реченнях подається через *that* та *for*, тоді як комплементатори *whether* та *if* вводять питальні клаузи. Порівняймо:

- (5)а. *I expect [that Mary will dance after lunch].*
 б. *I expect [Mary will dance after lunch].*

Підрядне речення у 5а є фінітним розповідним реченням, введеним сполучником *that*. 5b має той самий смисл, що й 5а, проте тут відсутній сполучник *that*. Якщо ж комплементатор переміститься в ініціальну позицію, то речення може мати заперечну семантику, і наприклад, такий вигляд:

- 5с. *[That /_{IP} Mary will dance after lunch]] I don't expect.*

Водночас комплементатор не може бути вилучений, коли правобічним комплементом є іменник, наприклад 3d:

- 5d. *Our expectation [that/0_{IP} Mary will dance after lunch]].*

Отже, відсутність комплементатора *that* залежить від «якості» лівобічного ад'юнкта, тобто цей ад'юнкт має бути виключно дієсловом.

Таким чином, Х-штрих теорія, яка включає в себе лексичні та функціональні категорії, дає можливість вирішити ціле коло питань із сфери синтаксичної типології: 1) порядок слів, який визначає порядок слідування категорій S (підмет), V (присудок) та O (додаток) в глибинній структурі речення (враховуючи те, що англійська мова є SVO типу); 2) позицію підмета; 3) позицію комолементатора; 3) структуру речення як простого, так і складного.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Слюсарь Н.А. На стыке теорий: Грамматика и информационная структура в русском и других языках. – М.: Книжный дом «Либроком», 2009. – 416 с.
2. Современная американская лингвистика: фундаментальные направления / Под ред. А.А. Кибрика, И.М. Кобзевой, И.А. Секериной. – Изд. 4-е. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 480 с.
3. English Grammar: a generative perspective / Liliane Haegeman and Jacqueline Gueron. – Blackwell Publishing Company, 2002. – 651p.
4. Chomsky N. Lectures on Government & Binding: The Pisa Lectures. – Berlin; N.Y.: Mouton de Gruyter, 1993. – 371 p.
5. Chomsky N. A Minimalist program for linguistic theory // Current Studies in Linguistics. - L.; Cambridge (Mass.): The MIT Press. – 1993. – Series 20. The View from Building. – P. 1-52.
6. Chomsky N. Language and Problems of Knowledge. The Managua Lectures. – L., Cambridge: The MIT Press, 1996. – 205 p.
7. Jakendorff R.S. X-Bar Syntax. A Study of Phrase Structure. Cambridge: MIT Press, 1970.
8. Newmeyer F. Linguistic Theory in America, 2 nd ed. – Orlando: Academic Press, 1986.

Mykytiuk I. M.
(Chernivtsi)

COMMUNICATIVE APPROACH TO TEXTUAL STRUCTURE ANALYSIS

У статті йдеться про переваги застосування комунікативного підходу до аналізу художнього тексту. Проаналізувавши тематичну структуру тексту, автор приходиться до висновку про те, що їй притаманна особлива когезія тематичних ліній, які пов'язані з окремими частинами тексту та з текстом у цілому. Таке переплетення тем відображає авторську стратегію реалізації комунікативної ідеї.

В статье идет речь о преимуществах использования коммуникативного подхода к анализу художественного текста. Проанализировав тематическую структуру текста, автор приходит к выводу о том, что ей присуща особенная когезия тематических линий, которые связаны с отдельными частями текста и с текстом в целом. Такое переплетение тем отображает авторскую стратегию реализации коммуникативной идеи.

This article focuses on the advantages of communicative approach for adequate analysis of a literary text. Having analyzed the thematic structure of a text, the author comes to the conclusion that it is characterized by a peculiar cohesion of thematic lines, which are connected with separate parts of the text and the text in general. This interlacing of themes reflects the strategy the writers use in the process of realization of their communicative idea.

Communicative linguistics focuses on language, represented in real processes of communication and is aimed at the study of regularities, constituents, and factors of real-life communication [4, p. 550].

The study of the communicative structure of the utterance/text does not seem to be new in modern linguistics. Communicative syntax as a special field of linguistic research appeared on the basis of traditional syntax. The subject of this trend of syntactic research is the organization of the speaker's utterance according to the speaker's intentions. But some scholars, N. A. Sliusareva in particular, suggest that the most suitable name for this trend of scientific investigation is "actual syntax", which is in keeping with the Prague school tradition of study of the syntactic structure of the language [5, p. 4].

A famous Czech scholar W. Mathesius is the founder of the theory of the actual division of a sentence or, in other words, functional sentence perspective. H. Paul's ideas of 'the psychological subject' and 'the psychological predicate' are also widely known. V. B. Kasevych considers that the theme-rheme division of an utterance comes from Aristotle's two-member propositional structure: 'subject – predicate' [1, p. 244–245]. W. Mathesius and F. Daneš contributed greatly to the elaboration of the idea of actual division for the analysis of a text. Their systems of concepts are interrelated: thematic progressions introduced by F. Daneš are the logical continuation of W. Mathesius's ideas of theme-rheme division. And yet many problems connected with adequate literary text analysis still remain unsolved, this fact stipulating the topicality of the conducted research.